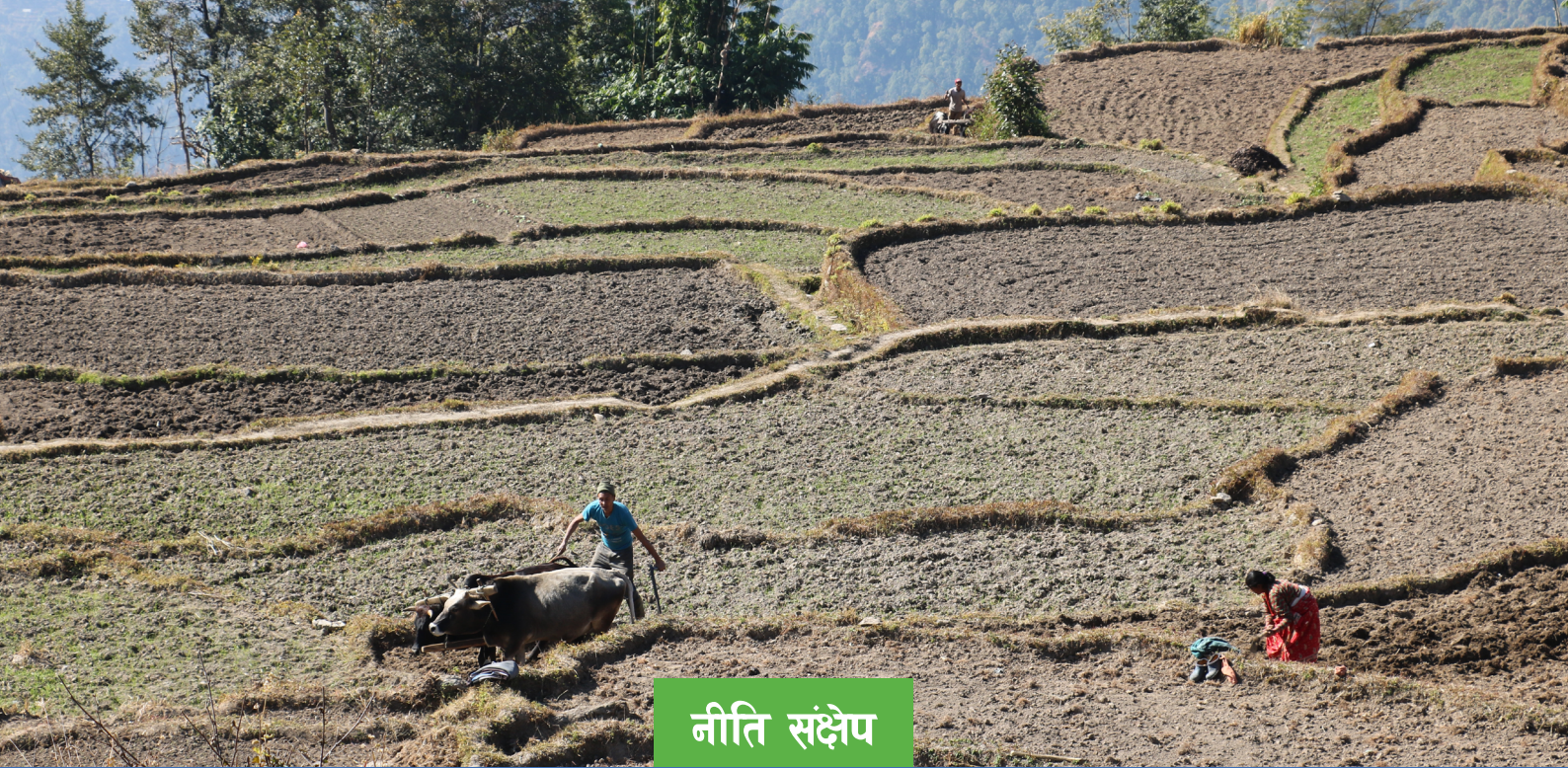

नीति संक्षेप

संकटग्रस्त ग्रामीण जनजीवन र अपर्याप्त सुधारका प्रयासहरू

कमल देवकोटा, पार्वती पाण्डे, दिल खत्री

१. परिचय

नेपालको ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरू उल्लेख्य रूपमा अबैदिक पनि निर्वाहमुखी खेतीपातीमा निर्भर छन्। पछिल्लो समय ग्रामीण सडक, बिजुली बत्ती तथा संचारको सुविधामा पहुँच हुन थाले पछि कृषिको सामान्य व्यावसायीकरण र कृषि बाहेक अन्य क्षेत्रमा समेत जीविकोपार्जनको खोजी हुन थालेको छ। राज्यको पुनर्संरचना सँगै स्थानीय सरकारलाई ग्रामीण विकास सम्बन्धी धेरै अधिकारहरू दिँदा यो क्रम अबैदिक बढ्ने अपेक्षा राखिएको छ। यद्यपि यो अपेक्षा विविध किसिमका वातावरणीय, आर्थिक र सामाजिक चुनौतीहरूबाट भने मुक्त छैन।

एकातर्फ जलवायु परिवर्तनका कारण लामो खडेरी, बाढी र भू-क्षय जस्ता जोखिमले कृषिको उत्पादकत्व र खाद्य सुरक्षालाई असर पारेका छन् भने अर्कोतर्फ कृषि उपजको अस्थिर बजार मूल्य, लगानीको कमी र अनुदानहरूमा सीमित पहुँच, र अपर्याप्त पूर्वाधार लगायतका आर्थिक समस्याहरूले गाँउको बसाइ थप चुनौतीपूर्ण बनेको छ। रोजगारीको खोजीमा युवाहरूले गाउँ छाड्दा कृषिमा श्रमको अभाव भएको छ भने सुक्दै गएका पानीका स्रोतहरू र मौसमको अनिश्चितताले कृषि उत्पादनमा थप असर पारेको छ। कृषि र पशुमा लाग्ने नयाँ किसिमका रोग तथा किराहरू र तिनमा वन्यजन्तुले पार्ने क्षतिको

प्रमुख सन्देशहरू

- ग्रामीण जीवनमा जलवायु परिवर्तनले पारेका असरहरू अत्यन्तै सवेदनशील छन्। तर जलवायु भन्दा बाहेकका अन्य जोखिमहरू जस्तै कृषि र पशुमा लाग्ने नयाँ रोग, जंगली जनावरको आतंक, महँगो स्वास्थ्य उपचार तथा वैदेशिक रोजगारीको आकांक्षाले थपिएको ऋण पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण र दैनिक चिन्ताका बिषय बनेका छन्।
- वैदेशिक रोजगारी ग्रामीण जीविकाको महत्वपूर्ण पाटो बनेको छ तर विदेश जानेहरूको पनि जीविकामा उल्लेख्य सुधार भने आएको देखिँदैन। तर पनि स्थानीय स्तरमा रोजगारी र जीविकोपार्जनको विकल्प नदेखेका युवाहरू विदेश जानुनै मुख्य उपयुक्त विकल्प ठान्दछन् र असफलताका बाबजुद पनि वैदेशिक रोजगारीमा गडरहन्छन्।
- ग्रामीण जीविकोपार्जनमा आइपर्ने जोखिमलाई सामना र न्यूनीकरण गर्नका लागि स्थानीय सरकारप्रति जनताको अपेक्षा धेरै छ। तर उनीहरूले गरेका प्रयासहरू पर्याप्त भने छैनन्। यसमा स्थानीय सरकारका नीतिगत, संस्थागत, आर्थिक र प्राविधिक सीमाहरूले बाधा पुऱ्याएका छन्। संकटको बेला जनताले स्थानीय सरकारलाई नै गुहार्ने बनाउन यसका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई अबैदिक व्यापक र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक छ।

कारण ग्रामीण जीवन थप चुनौतीपूर्ण बनेको छ । महँगो स्वास्थ्य उपचार तथा वैदेशिक रोजगारीको लगातारको असफलताले मानिसहरूमा थपिएको ऋण भन्ने पेचिलो समस्या बनेको छ । यसका अलावा कोभिड-१९ जस्ता अप्रत्यासित महामारीहरूले ल्याउने समस्या पनि उत्तिकै संवेदनशील छन् ।

यी चुनौतीहरूको सामना गर्नका लागि सरकारको तर्फबाट विभिन्न किसिमका अनुदान, सामाजिक सुरक्षा, रोजगारी सृजना, बीमा, प्राविधिक परामर्श लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालित छन् । यसैगरी स्थानीय समुदाय तथा व्यक्तिगत तहबाट किसानहरू स्वयं पनि कृषिको आधुनिकीकरण, सहकारी, सीप तथा उद्यममा संलग्न हुँदै आइरहेका छन् । यो नीति पत्रमा नेपालको ग्रामीण जीवनमा आइपरेका यिनै समस्याहरू, तिनको समाधानका प्रयासहरू र विशेष गरी स्थानीय सरकारको भूमिकाको विश्लेषण गर्दै केहि नीतिगत र व्यवहारिक सुझावहरू समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

यो नीति पत्र नेपालको काभ्रे र रामेछाप जिल्लामा विभिन्न सूचकका आधारमा छनौट गरिएका ८ वटा गाउँहरूमा सन् २०१९ देखि २०२३ सम्म गरिएको एक बृहत अध्ययनको आधारमा तयार पारिएको हो । ग्रामीण जीवनमा आइपर्ने आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय पक्षलाई समेटेर गरिएको यो अध्ययनको क्रममा निरन्तर घरघुरी सर्भेक्षण, सरोकारवालाहरूसँगको छलफल, विषय विज्ञहरूले सहभागीहरूसँग गरेका लामा अन्तर्वार्ताहरूबाट आएका तथ्यांकहरूको विश्लेषण गरिएको छ । अध्ययनका सहभागीहरूको जीवनयापनका क्रममा देखिएका विविध उतारचढाव र समाधानका लागि अपनाइएका उपायहरूका बारेमा, छनौट भएका केही घरघुरीको कोभिड-१९ को महामारी कै बीचमा लामा अन्तर्वार्ताहरू गरिएको थियो ।

२. ग्रामीण जीवनका मुख्य चुनौतीहरू

● कृषि र पशुपालनमा थपिंदो चुनौती

पहाडी क्षेत्रमा विद्यमान निर्वाहमुखी कृषि र पशुपालनले बिस्तारै व्यवसायिक रुप लिदै गरेका धेरै उदाहरणहरू छन् । तर यी व्यवसायहरूमा नयाँ-नयाँ चुनौतीहरू थपिएका छन् । कृषि उत्पादनमा नयाँ किसिमका रोग तथा किराहरू लाग्ने वा जङ्गली जनवारले बालीमा धेरै क्षति पार्ने क्रम अत्यधिक बढेको छ । रामेछाप जिल्लाको प्रमुख उत्पादनको रुपमा रहेको जुनारमा लागेका रोगहरू, काभ्रे र रामेछाप लगायत त्यस क्षेत्रका अन्य जिल्लामा समेत देखिएको अमेरिकी फौजी किराको आतंक, धान, मकै र तरकारीमा

किराले नष्ट पारेको मकैवाली, काभ्रे

लाग्ने रोगहरू यसका केहि उदाहरणहरू हुन् । एकातिर रोग र किराहरूले कृषि बालीमा फल लाग्न नै नपाउने, अर्कोतिर लागेको फललाई बाँदर, दुम्सी, मृग, बँदेल जस्ता जनावरहरूले विमाख गरिदिँदा किसानहरू दोहोरो मर्कामा परेका छन् । कृषि बालीमा बाँदरको आतंक सबै भन्दा ठुलो समस्याको रुपमा देखिएको छ । कृषिको व्यवसायीकरणको नाममा विकासे बिऊ र मलको प्रयोग बढेको छ । जसले गर्दा माटोको उत्पादन क्षमतामा ह्रास आउने तथा उत्पादनमा अनिश्चितता बढ्दो छ । बढ्दै गएका जोखिम न्यूनीकरणका लागि ल्याइएको कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम पनि प्रशासनिक जटिलताका कारण खासै प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । यसरी कृषि र पशुपालन ग्रामीण जीविकाको प्रमुख र सबैभन्दा भरपर्दो स्रोत हुँदा हुँदै पनि पछिल्लो समय देखिएका समस्याले गर्दा किसानहरूले सास्ती व्यहोर्दै आएका छन् ।

● बढ्दो ऋणको भारी दैनिक चिन्ताको विषय

पछिल्लो समयमा आएको ग्रामीण अर्थतन्त्रका परिवर्तनहरूले नगदको कारोवार र पहुँचलाई तुलनात्मक रुपले बढाएको छ । गाउँमा नै खुलेका विभिन्न बैङ्कका शाखाहरू, सहकारी तथा लघुवित्त संस्थाहरू वा स्थानीय साहुहरूबाट ऋण लिने क्रम बढ्दै गएको छ । गर्जो टार्ने अरु विकल्प नदेखेपछि मानिसहरू महँगो ब्याजदर मै भएपनि ऋण लिन बाध्य हुन्छन् । यस अध्ययनले प्रमुख रुपमा तीनवटा कारणले किसानहरूले ऋण धेरै लिने गरेको र

त्यसको चक्रीय ब्याजले मानिसहरूलाई ऋणको पासोमा पार्न थालेको देखाएको छ । (१) गाउँमा वैदेशिक रोजगारीमा जानका लागि सजिलै ऋण उपलब्ध हुन्छ । किसानहरू मुख्य गरि स्थानीय व्यापारी वा साहुहरूसँग महँगो ब्याजमै भएपनि धितो आवश्यक नपर्ने ऋण लिन सहज ठान्दछन् । अध्ययनको क्रममा ६० प्रतीशत ब्याजदर सम्ममा ऋण लिएको कुरा एक युवाले बताएका थिए । वैदेशिक रोजगारीमा जानका लागि धितो राखेर स्थानीय सहकारी वा बैङ्कबाट ऋण लिने प्रचलन पनि उत्तिकै छ । (२) ग्रामीण क्षेत्रमा स्वास्थ्य बीमाको अभ्यास र प्रभावकारिता अबै न्यून छ । जसले गर्दा महँगो स्वास्थ्य उपचारका लागि ऋण लिनु पर्ने अर्को प्रमुख कारण देखिएको छ । अध्ययनका क्रममा अधिकांश परिवारमा एक वा सो भन्दा बढि सदस्य कुनै न कुनै खालको जटिल वा दीर्घरोगबाट पिडित भएको पाइएको छ । ती रोगको उपचारको लागि अस्पतालमा बुझाउने रकम, निरन्तर रूपमा अस्पताल जाँदा लाग्ने यातायात र शहरको बसाइको खर्च निकै महँगो हुने गरेको छ । यो अवस्थामा स्थानीय छिमेकी, नातेदार र सहकारीबाट ऋण लिने चलन धेरै छ । (३) २०७२ सालको भुकम्पले यस क्षेत्रका अधिकांस घरहरू पूर्णरूपमा क्षति पुऱ्याएको र तिनका पुनर्निर्माणका लागि सरकारले दिएको रकम अपुग हुँदा धेरै परिवारले ऋण लिनु परेको थियो । यी तीनै कारणले लिएको ऋणमा महँगो ब्याजदर, प्रशासनिक खर्च र सेवा शुल्क थपिँदा गाउँलेहरू भन्ने समस्यामा पर्ने गरेका छन् (उदाहरणका लागि तलको कोठा १ मा हेर्नुहोस) । आम्दानीका स्रोतहरू कम भई ऋण तिर्ने उपायहरू कम हुँदा ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरूको लागि यो एक दैनिक चिन्ताको विषय बनेको छ ।

कोठा १

काभ्रेकी एक एकल महिलाको घर २०७२ सालको भुकम्पले पूर्णरूपमा क्षति भयो । केहि वर्षपछि गाउँमा अधिकांस छिमेकीहरूले पक्की घर बनाए । उनले पनि सरकारले दिएको अनुदान र गाउँकै सहकारीबाट ऋण लिएर घर बनाइन् । हाल उनको छोराको विदेशमा काम गर्दै सहकारीको ऋणको ब्याज भुक्तान गर्दैछन् । साँवा तिर्न भने उनी आफ्नो जग्गा बेच्ने योजनामा छिन् । तर श्रीमानको स्वास्थ्य उपचार गर्दा बेचेर बाँकी भएको थोरै जग्गा बेच्दा बाँकी जीवन कसरी काट्ने भनेर उनलाई ठूलो चिन्ता छ ।

● जलवायु जन्य प्रकोप र कोभिड-१९ जस्ता महामारीले निम्त्याएका समस्या

जलवायु परिवर्तनसँगै बदलिएको वातावरणीय अवस्थाले पहाडी भेगमा विभिन्न किसिमका प्रकोपका घटनाहरू बढेका छन् । लामो खडेरीसँगै पानीका मुहानहरू सुक्दै जाँदा जीविकोपार्जनमा समस्या हुने, अत्यधिक वर्षासँगै आउने बाढी/पहिरो, असिना आदिले बाली नाली नष्ट गर्ने र भौतिक संरचनामा समेत क्षति पुऱ्याउने क्रम बढ्दो छ । काभ्रे र रामेछाप जिल्लाका विभिन्न नदीहरूमा वि.सं. २०८१ मा आएको बाढी र त्यसले पुऱ्याएको जनधनको क्षति यसको एउटा प्रमुख उदाहरण हो । स्थानीय स्तरमा भौगोलिक अवस्थालाई बेवास्ता गरि गरिने जथाभावी पूर्वाधार विकासका क्रियाकलाप, खास गरि सडक निर्माणले खेतीयोग्य जमिन बिगार्नुका साथै त्यसले निम्त्याउने बाढी पहिरोको प्रकोपले मानिसहरू पिडित भएका छन् । यस्ता क्रियाकलापहरूले जलवायु परिवर्तनले स्थानीय स्तरमा पानीका स-साना स्रोतहरू सुक्दै जानाले दैनिक रूपमा पिउने पानी र सिँचाईमा समेत असर परेको छ ।

कोभिड-१९ को असर विश्वव्यापी रूपमा परेको त छ नै तर यसले ग्रामीण क्षेत्रमा अबै बढि नै असर गरेको छ । यस किसिमको अप्रत्यासित घटनाले स-साना व्यवसाय र त्यसको बजारसँगको सम्बन्ध टुटाएको थियो । जसले गर्दा कृषि, पशुपालन लगायत साना व्यवसायलाई आवश्यक पर्ने सामग्री खरिद तथा गाउँमा भएका उत्पादनलाई बजारमा लैजान नपाई बारीमा नै नष्ट गर्नुपर्दा किसानहरूले धेरै नोक्सान व्यहोर्नु परेको थियो । बजारभाउमा आएको उतारचढावले कृषि उत्पादनको किनबेच निकै प्रभावित भएको थियो । अप्रत्यासित रूपमा आइपर्ने यस्ता घटनाहरूको सामना गर्ने अल्प र दीर्घकालीन रणनीति नहुँदा ग्रामीण जनजीवन थप संकटमा पर्ने देखिएको छ ।

● वैदेशिक रोजगारीका पिडा

यस अध्ययन क्षेत्रका अधिकांस परिवारका एक वा एक भन्दा धेरै सदस्यहरू वैदेशिक रोजगारीका लागि साउदी अरब, कतार, दुबई, मलेसिया लगायतका देशहरूमा जाने गरेका छन् । यस क्रममा रोजगारीको सहजीकरणका लागि विभिन्न एजेन्ट तथा एजेन्सीहरूलाई तिर्न वा यातायात तथा बन्दोबस्तीको लागि ऋण लिएर पनि ठूलो रकम खर्च गर्ने अभ्यास धेरै छ । तर विदेशमा पाउने जोखिमपूर्ण काम, न्यून ज्याला, स्वास्थ्य उपचारको

कमी, पीडादायी बसाईजस्ता सास्ती अत्यधिक छन् । घर फर्किँदा रोजगारीका लागि जाँदा लिएको ऋण जसोतसो तिर्नेबाहेक खासै बचत नभई फर्किनेहरू अत्यधिक छन् । धेरै मानिसहरू असफलताका बावजूद पनि स्वदेशमा अन्य विकल्प नदेखेपछि निरन्तर रुपमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेको देखियो । वैदेशिक रोजगारीका क्रममा विरामी पर्दा वा दुर्घटनामा पर्दा हुने क्षति डरलाग्दो छ । भाषा, कानून र प्रशासनिक प्रक्रियाबारे जानकारी नहुँदा श्रमिकहरू बीमा रकमबाट विमुख हुने, रोजगारदाता कम्पनीको शोषणमा पर्ने र थपिएको ऋण र अशक्त शरीर लिएर स्वदेश फर्किने क्रम अत्यधिक छ (उदाहरणका लागि तलको कोठा २ मा हेर्नुहोस) । यसले गर्दा वैदेशिक रोजगारी आम्दानीको अवसर भन्दा धेरै जीविकोपार्जनको जोखिमको रुपमा देखिएको छ ।

कोठा २

रामेछापका एक ३८ वर्षीय पुरुष ६० प्रतीशत सम्मको ब्याजमा ऋण लिएर कतार गए । पहिले भनिएको जस्तो काम त थिएन नै, कमाइ पनि उनलाई भनिए जस्तो रहेनछ । शारीरिक रुपमा निकै कठिन काम गर्न नसक्ने भएपछी करार अवधी पुरा नहुँदै रोजगार दातालाई हर्जना तिरेर राहदानी फिर्ता मागी नेपाल फर्किए । नेपालमा अन्य जीविकोपार्जनको उपाए नदेखे पछि पुनः ऋण लिएर पटक पटक दुबई, साउदी अरब र मलेसिया गए । यो बिचमा स्वास्थ्यमा गम्भीर समस्या र कोभिड-१९ को महामारीमा पर्दा आम्दानी भन्दा खर्च धेरै भए पछि थपिएको ऋण र कमजोर शरीर लिएर नेपाल फर्किए । हाल उपचारका लागि नियमित रामेछाप - काठमाडौँ आउने जाने गर्दा आर्थिक र शारीरिक अवस्था भन्ने कमजोर हुँदै गएको छ । स्वस्थ हुन पाए, एक पटक फेरी विदेश गएर पैसा कमाई ऋण तिर्ने उनको धोको छ ।

रामेछापकै अर्का पुरुष २४% ब्याजमा ऋण लिएर मलेसिया गए । त्यहाँ गएको केही समयपछि नै दुर्घटनामा परे र करिब एक वर्षसम्म थलिए । स्टिल कम्पनीमा काम गर्ने उनले त्यहाँबाट न त औषधि उपचार पाए न त विरामी भएको अवधिको तलब नै । ठिक भएपछी जसो तसो दुई वर्ष उनले काम त गरे तर त्यसले विदेश जाँदा लागेको ऋण तिर्न बाहेक खासै उपलब्धि हुन सकेन । अबै केही समय नेपालमै काम खोज्ने र नपाए फेरि विदेश जाने उनको विचार छ ।

किसानहरूको जीविकोपार्जनमा आइपर्ने जोखिम र समाधानका अभ्यासबारे छलफल

३. समाधानका लागि अपनाईएका उपायहरू

जीविकोपार्जनको क्रममा देखिएका यी चुनौतीहरूको सामना गर्न या तिनलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि सरकार, समुदाय र विशेषतः व्यक्तिगत तर्फबाट विभिन्न किसिमका प्रयासहरू गर्दै आएका छन् । चित्र नं. १ मा ती प्रयासहरूलाई सुचीबद्ध गरिएको छ ।

अध्ययनको क्रममा देखिएका कतिपय जोखिम न्यूनीकरणका अभ्यासहरू समुदाय र व्यक्तिगत तहबाट स्वतः स्फुर्त रुपमा लागु हुँदै आएका छन् भने अन्य अभ्यासहरू सरकारी तथा अन्य निकायहरूले योजना बनाई कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् । दीर्घकालीन र अल्पकालीन दुवै खालका यी अभ्यासहरूको प्रभावकारीता भने खासै उत्साहजनक छैन । यी अभ्यासहरूको प्रभावकारीता बढाउनका लागि स्थानीय सरकारको संयोजनमा सरकार, समुदाय र व्यक्तिगत तर्फबाट सामूहिक प्रयासको खाँचो देखिन्छ । यसका साथै जोखिमको सामना र न्यूनीकरणको अभ्यासको क्रममा अन्य केहि महत्वपूर्ण पक्षहरू पनि अध्ययनले उठाएको छ ।

● विपद भाग्यको खेल

ग्रामीण क्षेत्रमा विशेष गरी वातावरणीय वा जलवायुजन्य जोखिमहरूलाई बुझ्ने आफ्नै किसिमको अभ्यास छ । खडेरी, बाढी, पहिरो जस्ता प्रकोपका घटनाहरू प्राकृतिक र अपरिहार्य हुन्, मानव कृयाकलापको यी घटनाहरूसँग कुनै सम्बन्ध छैन, र यीनको सामना गर्नुको विकल्प छैन भन्ने बुझाई अबै देखियो । काभ्रेका एक ७१ वर्षीय किसानले प्रत्येक वर्ष २० डोको मकै फल्ने आफ्नो बारीमा त्यो वर्ष लामो खडेरी र किराको आतंकले १ डोको मात्रै फले पछि हामीसँगको छलफलको क्रममा “यसपाली हाम्रो हार अनि देउताको जित भयो” भन्ने अभिव्यक्ति दिए । यसरी जोखिम वा प्रकोपका घटनाहरूलाई दैवी शक्तिबाट सञ्चालित छन् भनी बुझ्दा त्यसको न्यूनीकरण ओभेलमा पर्ने र थप जोखिम निम्त्याउने सम्भावना हुन सक्छ ।

चित्र १: जोखिमहरुको सामना र न्यूनीकरण गर्नका लागि अपनाइएका उपायहरु

● जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय सरकारको भूमिका

ग्रामीण जीविकोपार्जनको क्रममा आइपर्ने जोखिमको सामना र न्यूनीकरणका लागि स्थानीय सरकारको भूमिका अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुन्छ। कोभिड-१९ ले पारेको असर र त्यसको प्रतिकारका लागि स्थानीय सरकारहरूले खेलेको भूमिका उल्लेख्य रहेको छ। महामारीका बेला राहत सामग्री उपलब्ध गराउने, जनस्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना फैलाउने, जीवन निर्वाहका लागि आधारभूत सेवाहरू उपलब्ध गराउने देखी दीर्घकालीन रुपमा रोजगार सृजना गर्ने, कृषि र पशुपालन व्यवसायलाई फलदायी बनाउन आर्थिक अनुदान र प्राविधिक सहयोग गर्ने जस्ता कृयाकलापले स्थानीय सरकारको महत्व र भूमिका थप प्रष्ट पारेको छ। यद्यपि स्थानीय सरकारहरूले जोखिम न्यूनीकरणमा खेल्ने भूमिका र त्यसको प्रभावकारिता भने फरक फरक नै हुने गरेको अध्ययनले देखाएको छ। यसमा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध भौतिक संरचना र पूर्वाधारहरू, मानव संसाधन र आर्थिक स्रोतको अवस्था, त्यसलाई परिचालन गर्नसक्ने संस्थागत क्षमता, अनिश्चितताको आंकलन गर्दै निर्णय र नेतृत्व गर्न सक्ने क्षमता जस्ता पक्षहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछन्।

● स्थानीय सरकार प्रतिको वढिनै अपेक्षा र नैरस्यता

किसानका समस्याबारे स्थानीय सरकारसँग छलफल

ठूलो राजनीतिक परिवर्तन र लामो समय पछिको निर्वाचनबाट बनेको स्थानीय सरकारसँग विकास, प्रशासनिक सेवा तथा जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष सहयोगमा जनताको अपेक्षा धेरै हुनु अस्वभाविक होइन। यस अध्ययनको क्रममा आफूले जीविकोपार्जनको क्रममा भोगेका समस्या र तिनको न्यूनीकरणमा स्थानीय सरकार र जनप्रतिनिधिहरूको खासै सहयोग नपाएको गुनासाहरू धेरै आए। स्थानीय सरकारले संयोजन गर्ने प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम तथा आफ्नै बजेटबाट संचालन गर्ने जीविकोपार्जनका क्रियाकलापहरू निष्पक्ष नभएको गुनासो यसका आकांक्षीहरूको

छ । यस्ता सुविधाहरू राजनीतिक र व्यक्तिगत पहुँचको आधारमा वितरण हुने गरेको तथ्यहरू प्रसस्तै भेटिए । जसले गर्दा किसानलाई आइपर्ने समस्याहरू जस्तै बालीनाली र पशुपन्छीमा लाग्ने रोग, पशु बीमा भुक्तानी,

प्राकृतिक प्रकोपको जोखिमबाट जोगिन र अन्य सेवाका लागि स्थानीय सरकार भन्दा नजिकका नातेदार, छरछिमेक वा शुभचिन्तकहरूलाई गुहार्नुको विकल्प अरु देखिएन ।

नीतिगत सुझावहरू

- स्थानीय सरकारहरूले आफ्ना योजना तर्जुमा गर्दा वा जोखिम न्यूनीकरणको योजना बनाउँदा परम्परागत प्राथमिकताका क्षेत्रहरू जस्तै सडक निर्माण, सुशासन, जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण सँगसँगै मानिसहरूको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, पशुपालन, स्वास्थ्य, रोजगार तथा लघु उद्यम, बजारको पहुँच आदिलाई पनि उत्तिकै प्राथमिकतामा राख्न आवश्यक छ ।
- ग्रामीण जीविकोपार्जनको सुदृढीकरणमा स्थानीय सरकार प्रतिको जनताको अपेक्षा अत्यधिक छ तर कतिपय क्रियाकलापहरू (जस्तै: वन्यजन्तुको समस्या समाधान) का लागि स्थानीय सरकारको एकल प्रयासले मात्र संभव छैन । तसर्थ, यस्ता क्रियाकलापहरूमा स्थानीय सरकारहरूले प्रदेश वा संघीय सरकार र अन्य विषयगत संघ संस्थाहरूसँग समेत सहकार्य गरी सामूहिक प्रयास गर्न जरुरी छ ।
- सुलभ स्वास्थ्य उपचार तथा पशुपालन र कृषि उत्पादनको सुनिश्चितताका लागि ग्रामीण क्षेत्रमा बिस्तार हुँदै गरेका बीमाका योजनाहरूलाई स्थानीय सरकारको सहकार्यमा सर्वसाधारण मानिसहरूको पहुँचमा पुऱ्याउन, बीमा रकम दाबी गर्दा हुने प्रशासनिक भ्रमलाई हटाउन तथा किसानमुखी बीमा योजनाहरू बनाउन आवश्यक छ ।
- ग्रामीण क्षेत्रको दैनिक जीविकोपार्जनमा साना किसान र तिनका निर्वाहमुखी उत्पादनले ठुलो योगदान पुऱ्याएको छ । तसर्थ, कृषि तथा पशुपालन लगायतका क्षेत्रमा वितरण गरिने अनुदानहरू ठुला व्यवसायी र पहुँचवाला व्यक्ति भन्दा साना निर्वाहमुखी किसान र भुईँ मान्छेलाई पनि प्राथमिकता दिई वितरण गर्न आवश्यक छ ।

प्रकाशक

www.sias-southasia.org

साउथएसिया इन्स्टिट्यूट अफ एड्वान्स्ड स्टडिज (सियास)

काठमाडौँ महानगरपालिका ३१, मिनभवन, काठमाडौँ, नेपाल

इमेल: sias-info@sias-southasia.org

फोन: +९७७-१-४२६५८०१, ४२६५८३८

पोष्टबक्स: २३४५५

सह-प्रकाशक

धुलिखेल नगरपालिका
(DHULIKHEL MUNICIPALITY)

सहकार्य

www.slu.se

Department of Urban
and Rural Development,
Swedish University of
Agricultural Sciences